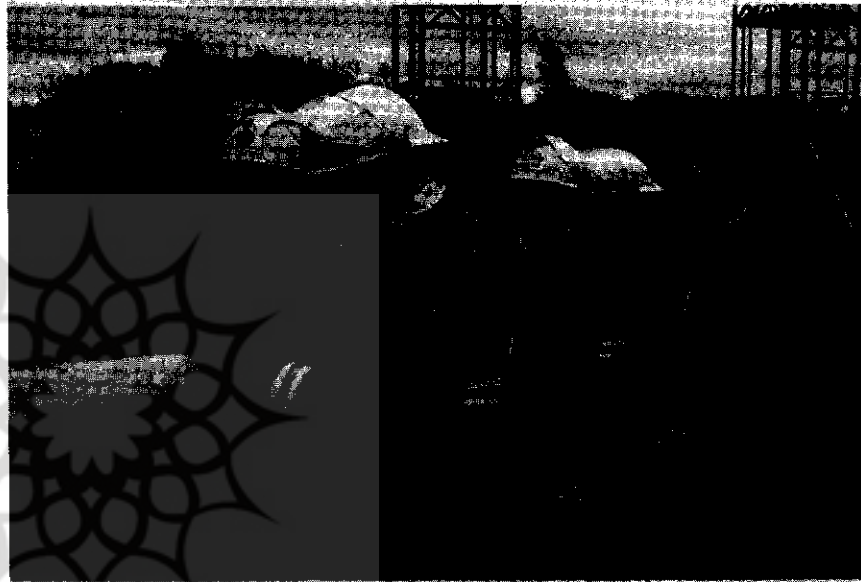

بخش ویژه

گفتاوردهای آقای شریف زاده

چکیده

به استناد آمار، ایران یکی از حادثه خیزترین کشورهای جهان است، به گونه ای که هر ساله در اثر حوادث مختلف خسارات فراوان مالی و جانی بر کشور وارد می شود. علیرغم این موضوع توجه چندانی به دستگاههای امدادگر مانند آتش نشانی و خدمات ایمنی نمی شود. یکی از عوامل مهم و ملاحظات اساسی برای توسعه و ترویج ایمنی و آتش نشانی، آموزش و تحقیقات در موضوعات مرتبط با آن است. هرچند کسی بر نقش آموزش در ارتقا بهره وری سازمانها نپردیدی ندارد اما وضعیت کمی و کیفی آموزش های ایمنی و آتش نشانی کشور در وضع کنونی در شرایط نامطلوب قرار دارد و کاملاً در تعارض با نیازهای حرفه ای است. کمبود آموزش و یا عدم توجه به آن با سطح تعمیق و تدقیق لازم منجر به سکون و رکود سازمان های آتش نشانی و ایمنی و تشدید عقب ماندگی نسبت به جوامع پیشرفته شده و به ویژه در مواقع بحرانی و نیاز به ارائه خدمات امداد و نجات در رخدادهای طبیعی از جمله زلزله سازمانهای امدادی را با تنگناهای اساسی مواجه می کند. هدف این مقاله ارائه تصویری از وضعیت کمی و کیفی آموزش های آتش نشانی و ایمنی در ایران و جهان و پیشنهاد تدابیری برای بهینه سازی این آموزش ها به ویژه به لحاظ کیفی است.

کلید واژه ها: آموزش آتش نشانی و ایمنی، حوادث شهری، نیازسنجی آموزشی.

وضعیت آموزش های آتش نشانی و ایمنی و تدابیر بهبود کیفی آن

هرنگ شریف زاده
دانشجوی ارشد
E-mail: Sharifzadeh@yahoo.com

فصلنامه مدیریت شهری شماره ۱۵۱۶ پاییز و زمستان ۱۳۸۲

مقدمه

سازمان‌های آتش‌نشانی و خدمات ایمنی و دیگر ارگان‌ها و نهادهای مرتبط و متولی امداد رسانی و خدمات ایمنی و اطفایی در بلایای طبیعی و غیرطبیعی، در مقایسه با گستره کشور پهناور ایران و پیچیدگی‌ها و تنگناهای آن در شرایط بحران در حوادث و آتش‌سوزی‌ها، و به ویژه زلزله‌های گاه و بیگاه در شهرها و روستاها، کمترین امکانات و ملزومات را دارند. این در حالی است که به استناد آمار و ارقام، در طول سالیان اخیر خسارات مالی و جانی فراوانی به کشور تحمیل شده است.

به منظور سامان دادن به اوضاع ایمنی و حفاظت در برابر بلایا، به تدوین و تصویب برنامه‌های راهبردی و جامع، با در نظر گرفتن تمامی عوامل و ملاحظات، نیاز است. به علاوه، در فرایند تهیه برنامه‌های اصولی و کاربردی باید کلیه عوامل تأثیرگذار در بهبود کیفی ایمنی را با بیشترین سطح تعمیق و تدقیق مورد توجه قرار داد. در این میان بدیهی است یکی از عوامل مهم و ملاحظات اساسی برای توسعه و ترویج ایمنی و آتش‌نشانی، آموزش و تحقیقات در موضوعات مرتبط با ایمنی و آتش‌نشانی است. با توجه به مسائل و نکات مطرح شده، به نظر می‌رسد که تا دستیابی به شرایط مناسب برنامه‌ریزی و مرتفع شدن موانع و چالش‌ها - که ذکر آن در حوصله این مقاله نیست - تدابیر لازم برای ایجاد تحول و بهبود کمی و کیفی در آموزش‌های ایمنی و آتش‌نشانی می‌تواند کمک شایانی به روند رو به رشد سازندگی در این مقوله باشد.

اصول جذب نیروی انسانی و آموزش‌های ایمنی در سازمان‌های آتش‌نشانی

به لحاظ حساسیت و اهمیت حرفه آتش‌نشانی و مواجهه بودن افراد شاغل در این حرفه با خطرهای بالقوه در تمامی زمینه‌ها، و نقش مهم عملکرد بهینه امدادگران و آتش‌نشانان در نیل به مقصود ایمنی شهرها و روستاها، باید جامع‌نگری لازم در خصوص این حرفه و نیازمندی‌های اصولی و اساسی آن مدنظر قرار گیرد. به منظور تأمین زیرساخت‌های آموزشی و تدارک اصولی منابع انسانی در این حرفه، عمده‌ترین ملاحظات عبارتند از:

- جذب و بکارگیری نیروهای کارآموز از مقطع راهنمایی تحصیلی؛
- ایجاد دبیرستان و یا هنرستان کار و دانش به منظور برگزاری دوره‌های آموزشی در مقطع دیپلم در رشته‌های مرتبط با امداد و نجات و اطفای حریق، به منظور کسب مهارت‌های علمی و تخصصی؛
- وجود شرایط سلامت کامل جسمانی و روانی؛
- داشتن قد مناسب با سن رشد برای داوطلبان؛
- جذب افراد دارای دیپلم در رشته ریاضی و فیزیک به منظور تدارک نیروهای کارشناسی و مهندسی حفاظت از طریق در مقاطع عالی؛ - وجود علاقه‌مندی و انگیزه خدمت در این حرفه خاص؛
- شرط سنی حداکثر ۲۵ سال و پایان خدمت وظیفه و ترجیحاً سپری کردن خدمت وظیفه داوطلبان در سازمان‌های آتش‌نشانی؛ و - تأسیس دانشکده علمی و کاربردی با هدف نیل به مقصود توسعه و تدارک منابع انسانی کارآمد.

انواع آموزش‌های نیروهای عملیاتی و کارشناسی

آموزش‌های مورد نظر به دو دسته طبقه‌بندی می‌شود:

الف - آموزش‌های علمی با نگرش تأمین منابع انسانی عملیاتی

در این بخش آتش‌نشانان به ترتیب از دوره آموزشی در رشته آتش‌نشانی و در مقطع هنرستان کار و دانش شروع می‌کنند و در مقاطع عالی در دانشکده علمی و کاربردی، در سطح کاردانی، کارشناسی و کارشناسی ناپیوسته موفق به کسب مهارت‌های علمی و عملی می‌گردند. این بخش از نیروها می‌توانند در مشاغل و سمت‌هایی چون آتش‌نشان، کاردان، معاون فرمانده، فرمانده عملیات و مدیر عملیات، با فراگیری آموزش‌ها و مهارت‌ها توانایی‌های لازم را برای انجام وظایف سازمانی کسب کنند. بدیهی است سطوح پایه - میانی و عالی در مشاغل آتش‌نشانی متناسب با مقاطع دیپلم کار و دانش - کاردانی و کارشناسی علمی و کاربردی، تعیین سطح می‌شود و شرط لازم احراز و تصدی در رده‌های مختلف شغلی، موفقیت در دوره‌های آموزشی پیش‌بینی شده در طرح و برنامه است. به عنوان مثال، دیپلم کاردانش تا سطح آتش‌نشان و کاردان علمی و کاربردی تا سطح فرمانده تیم امداد و نجات آتش‌نشانی و کارشناسی علمی و کاربردی تا سطح مدیران عملیاتی می‌تواند ملاک عمل قرار گیرد.

ب - آموزش‌های علمی و تخصصی با نگرش تأمین منابع انسانی کارشناسی

به منظور تأمین نیروهای تخصصی و همچنین کادر هیئت علمی و مدیران ستادی در سازمان‌های آتش‌نشانی، باید افرادی که دارای مدرک تحصیلی در رشته ریاضی و فیزیک هستند. در دوره‌های آموزشی در سطح عالی و در

مقاطع کاردانی، کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری در رشته‌های مرتبط با آتش‌نشانی و ایمنی - و از جمله مهندسی حفاظت از حریق و مهندسی ایمنی - در موضوعاتی همچون ایمنی هسته‌ای، ایمنی تأسیسات نفت و گاز، مدیریت ایمنی و آتش‌نشانی و نظایر اینها آموزش‌های لازم را فرا گیرند تا در سازمان‌های آتش‌نشانی و دیگر نهادها و دستگاه‌ها به فعالیت در امور مرتبط پردازند.

تجربه نشان داده است افرادی که با مدرک دیپلم در آتش‌نشانی‌ها استخدام می‌شوند و در طول خدمت مشابه نیروهای نظامی آموزش‌های لازم را فرا می‌گیرند، در مقایسه با افرادی که با داشتن تحصیلات عالی به این سازمان‌ها وارد می‌شوند، کارایی و شرایط مطلوب‌تری دارند. به هر حال حضور مستمر این گونه افراد در صحنه‌های مختلف حریق و حادثه و کسب مهارت‌های علمی و عملی به همراه تجارب ارزشمند در حین خدمت، منابع انسانی متخصص و کارشناس را به گونه‌ای بایسته فراهم می‌سازد.

بررسی و تحلیل سابقه آموزش‌های آتش‌نشانی و ایمنی در ایران

با توجه به شواهد و بررسی‌های به عمل آمده، آموزش‌های موضوعه در سالیان گذشته به صورت غیررسمی و عمدتاً سلیقه‌محوری و مقطعی و همراه با اشکالات و کاستی‌هایی به شرح ذیل بوده است:

الف - فقدان رشته‌های تحصیلی ایمنی در مقاطع عالی در گرایش‌های مرتبط با امداد و آتش‌نشانی در مراکز علمی داخل کشور: در جهان امروز متناسب با توسعه تکنولوژی و پیشرفت‌ها، به منظور کاستن از خسارات مالی و جانی مترتب از حوادث انسان ساخت و طبیعی، توجهی ویژه و نگرشی منطقی به ارتقای سطح دانش علمی و تخصصی در موضوع ایمنی و آتش‌نشانی می‌گردد. در کشور ما با سطحی‌نگری به این مقوله پرداخته شده است. بدین ترتیب اگر هم به تازگی رشته‌هایی در مراکز علمی وابسته به نهادهایی غیر از آتش‌نشانی طراحی شده و در حال اجراست، به نظر می‌رسد که مشخصات دوره‌های مدون، متناسب با نیازسنجی‌ها و مرتفع کردن کاستی‌ها و کمبودها نبوده است.

ب - عدم توجه کامل به تطابق آموزش‌های آتش‌نشانی با نیازهای شغلی (نیازسنجی آموزشی): در گذشته آموزش‌های آتش‌نشانی در سطوح و شرایط مختلف به مقتضای اوضاع و احوال مقطعی سازمان‌ها، با

یکی از عوامل مهم و ملاحظات اساسی برای توسعه و ترویج ایمنی و آتش‌نشانی، آموزش و تحقیقات در موضوعات مرتبط با ایمنی و آتش‌نشانی است

شرایط متفاوت و گوناگون برگزار شده است. نیز با وجودی که بعضی دروس از جمله تئوری حریق، خاموش کننده‌های آتش‌نشانی، پمپ‌های آتش‌نشانی و نظایر اینها از جمله دروس ثابت بوده‌اند لیکن همین دروس می‌تواند در موقعیت‌های مختلف شغلی - از رده آتش‌نشانی معمولی تا فرماندهان ارشد عملیات - تغییرات زیادی داشته باشد. به عبارت دیگر، در کشور ما مشخصات هر کدام از دوره‌های آموزشی مذکور به صورت کارشناسی و منطبق بر نیازها و شرح وظایف شغلی نبوده است.

در واقع در خلأ آموزش‌های رسمی در مقاطع عالی، دوره‌های آموزشی حین خدمت نیز با سلیقه‌محوری و به صورت غیر علمی برگزار شده است.

بدین ترتیب اگر چه دوره‌های مذکور دارای فوایدی بوده‌اند لیکن بهره‌وری کامل از آموزش‌ها و تخصص‌ها نشده است. این در حالی است که در مشاغل حرفه‌ای آموزش نقش بسیار مهمی در ارتقای کیفی خدمات حرفه‌ای و تخصصی دارد.

ج - عدم توجه جدی به فاکتور آموزش در انتصاب و ارتقای شغلی: در این گونه مشاغل حسن فعالیت و خدمات، تأثیر بسزایی در تحقق اهداف کلان کاهش خسارات و تلفات دارد و هر کدام از عناصر سازمانی باید به نحو مناسبی ساخته و پرداخته شوند. در سالیان گذشته در انتصاب‌ها و ارتقای شغلی آتش‌نشانان تنها فاکتور آموزشی و یا موفقیت در دوره‌های آموزشی، با لحاظ حساسیت لازم مورد توجه قرار نگرفته، بلکه در شهرهای کوچک، عمدتاً نیروهای نامناسب و مازاد از موقعیت‌های دیگر شهرداری به بخش آتش‌نشانی منتقل می‌شوند بدون اینکه شرایط و پتانسیل‌های لازم را برای فعالیت و خدمت مؤثر در این سازمان‌ها داشته باشند. با این شرایط، نیروهایی که از نظر شرایط جسمانی، تحصیلات، سن و از همه مهم‌تر علاقه‌مندی در تعارض با ویژگی‌های شغلی

آتش‌نشانی هستند، به کار گمارده می‌شوند.

د- کمیود منابع درسی، شامل کتب، جزوه‌ها و نشریات: در مقایسه با بسیاری از علوم دیگر، به دلایل عدیده، کتب و منابع علمی آتش‌نشانی و ایمنی از لحاظ کمی و کیفی متناسب با نیازها نیست و به علاوه بسیاری از منابع موجود با نیازهای آموزشی پرسنل آتش‌نشانی تطابق ندارد و بیشتر برای افراد محقق بیرون از سازمان‌های آتش‌نشانی قابل بهره‌برداری است. به عبارت دیگر، اغلب منابع علمی موجود برای نیروهای سازمان‌های آتش‌نشانی کاربردی نیستند.

هـ عدم ارتباط با مراکز علمی خارج و داخل کشور: در سالیان گذشته به رغم اهمیت موضوع، ارتباط لازم با مراکز علمی داخل و خارج از کشور وجود نداشته و با به اندازه کافی نبوده و به همین خاطر از پتانسیل‌ها و فرصت‌های موجود برای توسعه و پیشرفت آموزش‌ها و تخصص‌ها بهره‌گیری نشده است.

بررسی کمی و کیفی آموزش‌های آتش‌نشانی در کشورهای مترقی

در آموزش‌های حرفه‌ای و تخصصی با جذب نیروهای مستعد و علاقه‌مند و برگزاری آزمون عملیاتی و ابتدایی مانند حمل لوله، حرکت در برج و طبقات با ارتفاع محدود و پاره‌ای از حرکات فیزیکی دیگر در مرحله اول از علاقه‌مندان ثبت‌نام می‌گردد. پس از این مرحله با توجه به استان جذب‌کننده نیرو، در صورتی که مرکز آموزش مقدماتی در آن مهیا باشد، کارآموز به مدت سه ماه آموزش‌های حرفه‌ای و مقدماتی را سپری می‌کند، که از آن دست‌آند:

آموزش نظری و عملی در مورد دستگاه تنفسی، پمپ، حمل لوله، شنا، کمک‌های اولیه، اصول و مبانی پیشگیری، اصول و مبانی سیستم‌های اعلام و اطفای آتش، آمادگی جسمانی، تمرینات عملیاتی آتش‌سوزی‌های مایعات قابل اشتعال، گازها و جامدات. پس از آن، کارآموزان در صورت موفقیت در آموزش‌ها و کسب نمره قبولی برای شروع کار حرفه‌ای وارد کادر نیروهای عملیاتی می‌شوند.

در صورتی که استان مربوطه دارای مرکز آموزش مناسب با شرایط استاندارد تعریف شده نباشد، کارآموزان برای گذراندن دوره‌ها به مراکز معتبر معرفی می‌شوند و هزینه‌های این کار نیز از محل بودجه و اعتبارات استانی تأمین

در خلا آموزش‌های رسمی در مقاطع عالی، دوره‌های آموزشی حین خدمت نیز با سلیقه محوری و به صورت غیر علمی برگزار شده و بهره‌وری کامل از آموزش‌ها و تخصص‌ها نشده است

می‌گردد. آموزش‌های حین خدمت برای بازآموزی‌های حرفه‌ای در هر یک از استان‌ها با توجه به اهمیت حوادث روزمره و یا فصلی آنها صورت می‌گیرد. این کار در قالب کلاس‌ها و آموزش‌های حضوری متمرکز و یا کتاب‌ها و جزوه‌های فصلی و دوره‌ای و یا تحلیل حوادث جدید و تکنولوژی به کار گرفته شده در سطح خدمات عمومی انجام می‌پذیرد.

به عنوان مثال، در کشور اتریش کارآموزان پس از آموزش مقدماتی و مبانی در طی پنج الی هفت سال خدمت بعدی موظف به گذراندن دوره‌های تخصصی مانند جوشکاری، برق صنعتی، برق شهری، غواصی، شنا و نظایر اینها هستند تا گواهی مهارت دریافت کنند.

در واقع کارآموزان با فراگرفتن آموزش‌های فنی و حرفه‌ای از طریق کارگاه‌ها و دوره‌های عملی در این مراکز موفق به یادگیری و کسب تخصص مهارتی می‌گردند. در غیر این صورت برای ارتقای سطوح سازمانی شرایط احراز و انتصاب را نخواهند داشت. آتش‌نشانان انواع تخصص‌ها و مشاغل و حرفه‌های فعال در سطح جامعه را فرا می‌گیرند، و بدین ترتیب ضمن افزایش اطلاعات عمومی و تا حدودی تخصصی، بستری مناسبی برای آموزش‌های درون سازمانی فراهم می‌آید و در ازای این آموزش‌ها خدمات مطلوب حرفه‌ای به شهروندان و حادثه‌دیدگان ارائه می‌شود.

به عنوان نمونه، برای ارتقای سازمانی و تخصصی در سازمان‌های آتش‌نشانی انگلستان مرکز معتبر آموزشی داخلی و بین‌المللی به نام کالج مورتون وجود دارد که دوره‌های گوناگونی را در سطوح مختلف از ابتدایی تا عالی برگزار می‌کند و بر آورنده نیازهای تعریف شده برای سازمان‌های آتش‌نشانی در سطح داخلی و بین‌المللی با استفاده از کادر مجرب آموزشی مریدان حرفه‌ای داخلی و دانشگاهی بیرون از مرکز است.

عناوین برخی از دوره‌ها [۱] که به صورت مقطعی یک هفته‌ای تا ۱۲ هفته‌ای در کالج مورتون برگزار می‌شود، گویای اهمیت ساختار آموزشی موجود بر حسب تجربیات و نیازهای آتش‌نشانی هاست که هر یک به نوبه خود تحول لازم را در ارتقای کمی و کیفی سطوح پرسنلی به وجود آورده‌است و همگام با ورود تکنولوژی‌های قرن اخیر پاسخگوی وظایف عملیاتی امداد و نجات و پیشگیری‌های قبل از وقوع حوادث مترقیه و غیرمترقیه‌است.

کمبود آموزش و یا عدم توجه به آن با سطح تعمیق و تدقیق لازم، منجر به سکون و رکود فراوان سازمان‌های آتش‌نشانی می‌شود. غفلت از این امر همه روزه موجب تداوم و تشدید عقب‌ماندگی نسبت به جوامع پیشرفته می‌شود و خصوصاً در مواقع بحرانی و ارائه خدمات امداد و نجات در رخدادهای طبیعی از جمله زلزله، می‌تواند سازمان‌های امدادی را با تنگناهای اساسی مواجه کند و سطح تلفات و خسارات را در حد فاجعه پدیدار سازد.

آموزش‌های رسمی ایمنی و حفاظت از حریق همانند سایر رشته‌های دانشگاهی با گرایش‌های مرتبط با این حرفه اعم از بهداشت حرفه‌ای و محیط کار، ایمنی صنعتی، ایمنی هسته‌ای، ایمنی فضایی و جز آن از مقطع کارشناسی تا دکتری در کشور انگلستان، آمریکا و دیگر کشورهای پیشرفته، با جذب و تربیت مدیران و مهندسان این رشته همراه است. البته با تخصصی‌تر شدن موضوعات و گسترش حوزه‌های مشاغل و تکنولوژی رایج، تربیت‌شدگان در سطوح عالی، وظیفه طراحی، برنامه‌ریزی و هدایت کلیه امور ایمنی و حفاظت از حریق مجموعه تحت پوشش را برعهده دارند. تفکیک حوزه مسئولیت‌های آتش‌نشانی‌ها و بخش‌های آکادمیک با قوانین و تقسیم وظایف اصولی شکل می‌گیرد و هر یک از سازمان‌ها و ارگان‌های مسئول در حیطه شرح وظایف سازمانی خدمات موضوعه را ارائه می‌کنند.

کشورهای آسیایی مانند ژاپن، مالزی، هند، برونئی، تایوان و برخی دیگر، و نیز کشورهای آفریقایی مانند نیجریه، لیبی و جز اینها، و همچنین کشورهایی چون آمریکا، کانادا، جامائیکا، استرالیا و نیوزیلند که دارای مراکز آموزشی معتبر داخلی هستند در زمینه آموزش‌های حرفه‌ای و تخصصی سطوح بالاتر مبادرت به تبادل دانشجو در قالب بورسیه آموزشی می‌کنند تا از این طریق از منابع و علوم موجود بهره‌گیری کنند. کما اینکه در بخش پژوهش در زلزله، تجربیات و پیشرفت‌های ژاپن برای سایر کشورها درخور تعمق و پیگیری مطالعاتی است و زمینه‌های آموزشی آن برای کلیه سطوح مفید و مؤثر است. در مورد مدیریت بحران نیز گفتنی است که در آمریکا به لحاظ تجربیات حاصل از وقوع حوادث طبیعی و بحران‌زا، نتایج به دست آمده به میزان گسترده‌ای برای الگوبرداری و تطبیق اقلیمی، در آتش‌نشانی‌ها به کار بسته می‌شود. موارد مطرح شده می‌تواند حاکی از ضروریات ارتباطات امروزی در سراسر دنیا و تعامل آموزشی باشد.

در مراکز علمی خارج از کشور با تفکیک بخش‌های آموزشی در قالب اهداف و وظایف سازمان‌های آتش‌نشانی شهری، صنعتی، فرودگاهی، پالایشگاهی و با دسته‌بندی معین نسبت به چگونگی آموزش‌های مورد نیاز آنان برای سطوح مختلف اقدام می‌گردد و بدین لحاظ طرح‌ها و برنامه‌ها و ساختارهای آموزشی متناسب با نیازهای ایمنی تدارک دیده می‌شود. نیز برای سطوح آکادمیک و دانشگاهی به صورت جداگانه و یا مستمر، مسیر آموزش‌های سازمان‌های آتش‌نشانی که منتهی به خروجی نیروهای مستعد و برآورنده نیازهای جامعه در بخش‌های مختلف باشد تدابیر مؤثری اندیشیده می‌شود. مورد اخیر از جمله مراحل است که نیروهای آتش‌نشانی شاغل در سازمان‌های آتش‌نشانی آمریکا با تلفیقی از این دو مرحله مدارج تخصصی سازمانی و عالی دانشگاهی را طی می‌کنند و مسئولیت‌های سازمانی را عهده‌دار می‌گردند.

آموزش آتش‌نشانی در ایران و مقایسه آن با مراکز علمی معتبر خارج از کشور

در کشور ما با توجه به مستندات و سوابق موجود با تشکیل نیروهای آتش‌نشانی در شهر تبریز و سپس تهران، مبادرت به جذب نیروهای متفرقه به وسیله پایه‌گذاران این حرفه - که افراد روسی و انگلیسی بودند - گردید. که به این ترتیب مبانی این حرفه بیشتر در قالب تجربیات عملی فرصت ظهور و بروز یافت. در دهه ۱۳۵۰ با اعزام چند تن از پرسنل آتش‌نشانی تهران به انگلستان و طی دوره‌های آموزشی کوتاه‌مدت و با مراجعت آنان نگارش و تهیه جزوه‌های مختصری در زمینه پمپ هیدرولیک و خاموش‌کننده‌های دستی انجام شد. پس از آن با ورود نیروهای دارای مدرک دیپلم و تشکیل واحد آموزشی مستقل در سطح سازمان و به کارگیری نیروهای مستعد و دارای انگیزه با زمینه آموزشی، جزوه‌های بیشتری با عناوین مختلف تهیه شد و به صورت تئوری و عملی آموزش‌های حرفه‌ای کارآموزی پایه‌گذاری گردید. در حین این فرایند برای ارتقاء تارده‌های فرماندهی تلاش‌هایی صورت گرفت و منجر به تعریف شرح وظایف و عناوین آموزشی مورد لزوم آنها گردید. در دهه ۶۰ و ۷۰ با انجام مطالعات بعدی و تربیت

کمبود آموزش و یا عدم توجه به آن
با سطح تعمیق و تدقیق لازم، منجر
به سکون و رکود فراوان
سازمان‌های آتش‌نشانی می‌شود.
غفلت از این امر موجب تداوم و
تشدید عقب‌ماندگی شده و سطح
تلفات و خسارات را در حد فاجعه
پدیدار می‌سازد

نیروی متخصص و اعزام به دوره‌های بین‌المللی سطوح موردنیاز به صورت کلاسیک از رده کارآموزی تا رئیس امور ایستگاهی با استفاده از منابع آموزشی معتبر خارجی پایه‌گذاری شد، که امروزه در سطح درون سازمانی آموزش‌های کلاسیک با بیش از ۵۴ عنوان در مقاطع ذیل قابل دسترسی و بهره‌برداری است.

- ۱- دوره‌های کارآموزی حرفه‌ای
- ۲- دوره کاردانی
- ۳- دوره معاون فرماندهی
- ۴- دوره فرماندهی
- ۵- دوره رئیس ایستگاهی
- ۶- دوره رئیس امور ایستگاهی
- ۷- دوره تربیت کارشناس آموزش و پیشگیری
- ۸- دوره ویژه نجات و امداد
- ۹- دوره‌های بازآموزی و ضمن خدمت در مقاطع گوناگون و متناسب با ورود صنایع و تکنولوژی‌های جدید در بخش‌های برون سازمانی نیز آموزش‌های کلاسیک و تعریف شده عبارتند از:

- ۱- دوره آموزش عمومی یک روزه
 - ۲- دوره مقدماتی دو هفته‌ای
 - ۳- دوره نیمه حرفه‌ای ۴۵ روزه
 - ۴- دوره حرفه‌ای سه ماهه
 - ۵- دوره ویژه نجات و امداد
 - ۶- دوره آموزشی بررسی علل حریق و حوادث
- البته ساختار کنونی آموزشی در سازمان آتش‌نشانی تهران و سایر سازمان‌ها در سطح کشور از استاندارد واحد و تعریف شده تبعیت نمی‌کند و از جمله کاستی‌های آموزش پرسنل حرفه‌ای نیز همین است. لازم است با ایجاد تشکیلات واحد، نسبت به برنامه‌ریزی اصولی و استفاده از منابع تخصصی این رشته‌گام‌های مؤثر در جهش ساختار کنونی آموزشی که به طور پراکنده و سلیقه‌ای شکل گرفته است اهتمام ورزید تا سطح این گونه آموزش‌ها متناسب با شأن کشور ارتقا یابد.

از نکات بسیار پراهمیت در این زمینه، اصلاح دیدگاه‌های برنامه‌ریزان آموزشی سازمان‌های آتش‌نشانی است، زیرا غالب برنامه‌ریزان تکنولوژی آموزشی به تبیین و تهیه عناوین دوره‌های آموزشی همانند علوم نظری رایج در بخش‌های دیگر بسنده می‌کنند. لیکن حرفه آتش‌نشانی از مشاغلی است که آموزش‌های نظری این حرفه باید با آموزش‌های عملی تلفیق گردد و دانش تئوریک در فضاهای عملیاتی آموزشی به اجرا گذاشته شود. بدون اغراق می‌توان گفت که بیش از ۷۰ درصد آموزش‌ها در صورتی که به شکل عملی نباشد کارایی نخواهند داشت و بی‌محتوا خواهند بود. متأسفانه در این بخش در هیچ یک از سازمان‌ها سازوکار لازم برای این منظور تدارک دیده نشده است. برای رفع این کاستی‌ها می‌بایست بودجه و اعتبارات لازم در نظر گرفته شود تا فضای آموزش عملی کشور ما نیز همانند مراکز آموزشی در کشورهای پیشرفته گردد.

در این بخش باید اذعان کرد که متأسفانه به رغم شرایط خاص کشور ما از نظر وقوع بلایای طبیعی و کاستی‌های عمده‌ای همچون فقدان قوانین ایمنی، مقررات و ضوابط ایمنی و نظایر اینها، به سازمان‌های آتش‌نشانی و خدمات ایمنی، به ویژه آموزش‌های تخصصی لازم توجهی نشده است و از این لحاظ فاصله زیادی با

دیگر کشورهای مشابه... و یا پیشرفته و در حال توسعه - مشاهده می‌شود.

تدابیر بهبود کیفی آموزش‌های ایمنی و آتش‌نشانی

با توجه به مسائل و نکات مطرح شده در این مقاله و نظر به اهمیت و حساسیت آموزش‌ها و تخصص‌ها در بهبود کیفی خدمات آتش‌نشانی‌ها و افزایش ضرایب ایمنی در شهرها و روستاها، برخی تدابیر پیشنهادی به شرح ذیل ارائه می‌گردد. به نظر می‌رسد که در صورت تحقق آنها می‌توان در فرایندی مطالعاتی و برنامه‌ریزی، در تسهیل و تسریع اقدامات اجرایی و دستیابی به نتایج لازم، مؤثر واقع شد.

الف - ایجاد دانشکده علمی و کاربردی ایمنی و آتش‌نشانی: به منظور تدارک نیروهای تخصصی و آشنا

به علوم مرتبط، در مقاطع کاردانی و کارشناسی به رشته‌هایی با گرایش‌های ایمنی و امداد و نجات نیاز است. بدین منظور، ایجاد دانشکده علمی و کاربردی ضروری است، تا دوره‌های آموزشی مورد نظر که مشخصات آن به وسیله کمیته علمی طراحی می‌شود و به تصویب مراجع ذیصلاح نیز می‌رسد، در آن برگزار گردد. ناگفته نماند که سازمان آتش‌نشانی تهران مقدمات تشکیل چنین دانشکده‌ای را فراهم کرده است. بدیهی است که این مرکز علمی می‌تواند نیازهای علمی سازمان‌های آتش‌نشانی و دیگر ارگان‌ها و نهادها را تا حدود زیادی مرتفع سازد.

ب- ایجاد دبیرستان کار و دانش در رشته ایمنی و آتش‌نشانی: با توجه به نقش مهم آموزش‌های حرفه‌ای در مقطع دبیرستان، به منظور تأمین نیروهای مجرب و کارآزموده در مشاغل حرفه‌ای، ایجاد چنین دبیرستانی با در نظر گرفتن امکانات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری لازم، اهمیت بسزایی در رشد و توسعه سازمان‌های آتش‌نشانی دارد.

ج- نظام مند کردن دوره‌های آموزشی حین خدمت آتش‌نشانی: به نظر می‌رسد که مشخصات دوره‌های آموزشی حین خدمت (دوره‌های کوتاه مدت شامل بازآموزی‌ها و آموزش‌های لازم) باید به وسیله کمیته علمی آشنا به شرایط ویژه مشاغل آتش‌نشانی تدوین و تصویب گردد و کلیه دوره‌های مذکور و آزمون‌ها در سطح کشور به صورت یکسان به اجرا گذاشته شود.

د- شرایط انتصاب و ارتقای شغلی یکسان در سازمان‌های آتش‌نشانی: با توجه به تجارب به دست آمده، یک نمونه از مراحل آزمون و نحوه تأثیر گذاری آن به شرح ذیل پیشنهاد می‌گردد:

این آزمون شامل آمادگی جسمانی و آزمون‌های علمی و عملی است. در آزمون مذکور، ۳۵ امتیاز برای آزمون آمادگی جسمانی در نظر گرفته می‌شود، ۳۵ امتیاز برای آزمون علمی و ۳۰ امتیاز نیز برای آزمون عملی.

بدیهی است که هر کدام از آتش‌نشانان با توجه به شرایط ویژه شغلی، به برگزاری دوره‌های آموزشی و یا انجام آزمون‌های مذکور به منظور حصول اطمینان از شایسته سالاری در ارتقا به مدارج بالاتر شغلی، نیاز دارند.

ه- ایجاد رشته‌های تحصیلی ایمنی و آتش‌نشانی با گرایش‌های مدیریتی-مهندسی در مراکز آموزشی عالی: بدیهی است برای تکمیل آموزش‌ها و ایجاد هماهنگی‌های لازم با سیاست‌ها و برنامه‌های وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و تدارک استادان و هیئت علمی مراکز آموزشی آتش‌نشانی و همچنین در نظر گرفتن تخصص‌های لازم در صنایعی همچون نفت و پتروشیمی، انرژی هسته‌ای، مترو، گاز و جز اینها با گرایش مهندسی و مدیریت ایمنی و حفاظت از حوادث و بلایا نیاز به طراحی و اجرای رشته‌های تحصیلی سطح عالی به چشم می‌خورد.

معرفی یک نمونه دوره آموزشی حین خدمت

خلاصه مشخصات یکی از دوره‌های آموزشی با عنوان کارشناسی پیشگیری که می‌تواند در سازمان‌های آتش‌نشانی و خدمات ایمنی، بستری مناسب را برای ارتقای کیفی خدمات موضوعه و بهره‌وری بیشینه از پتانسیل‌ها و منابع انسانی فراهم سازد، در این بخش ارائه می‌شود.

الف- تعریف و هدف: هدف از این دوره تربیت کارشناسی است که قادر باشند در حوزه پیشگیری و حفاظت از

حریق و حوادث فعالیت کنند. چنین فعالیتی نقش مهم و اساسی در ارتقای کیفی خدمات سازمان های آتش نشانی و خدمات ایمنی دارد و می تواند خسارات و تلفات آتش سوزی ها و حوادث را به کمترین میزان ممکن برساند.

ب- نقش و توانایی مورد نظر: فارغ التحصیلان این دوره توانایی های زیر را به دست خواهند آورد:

- توانایی تحقیق و مطالعه در خصوص مسائل مختلف پیشگیری و حفاظت از حریق و حوادث و برنامه ریزی.
- شناخت روش ها و کوشش های محافظت در برابر حریق و حوادث در ساختمان ها و اماکن.
- توانایی تجزیه و تحلیل نقشه های معماری از منظر تدابیر پیشگیری و حفاظت از حریق و حوادث.
- شناخت اصول مهندسی پیشگیری و حفاظت از حریق و حوادث.
- شناخت اصول ایمنی و پیشگیری از حریق و حوادث در ساختمان ها و اماکن مختلف.
- شناخت سیستم های اعلام و اطفای حریق و رابطه آن با تدابیر پیشگیری از بروز حریق و حوادث.
- آشنایی با روش های بررسی علل حریق و حوادث.
- شناخت اصول و ملاحظات ایمنی و حفاظت در برابر حریق و حوادث در ساختمان های بلند.
- شناخت اصول و ملاحظات ایمنی و حفاظت در برابر حریق و حوادث صنایع پر خطر از جمله گاز، نفت و نظایر اینها.

ج- برنامه ریزی دروس:

دروس عمومی در این دوره از جمله عبارتند از: زبان عمومی، گزارش نویسی، روش تحقیق، آشنایی با کدها و استانداردهای پیشگیری و جز اینها.

دروس پایه در این دوره از جمله عبارتند از: فیزیک عمومی، شیمی عمومی، ریاضیات و آمار، ترمودینامیک، مبانی کامپیوتر، تأسیسات مکانیکی و برقی ساختمان، روان شناسی رفتار، مقاومت مصالح، نقشه کشی و نقشه خوانی، تهویه و تبرید در ساختمان ها، برنامه ریزی شهری، سیستم های اعلام و اطفای حریق، جرم شناسی، سم شناسی و جز اینها.

دروس تخصصی در این دوره از جمله عبارتند از: فیزیک و شیمی حریق و حوادث، زبان تخصصی، بررسی علل حریق و حوادث، ایمنی در ساختمان، روش های منطقه بندی حریق و حوادث، ایمنی در صنایع و اماکن، پایان نامه تحقیقاتی و نظایر اینها.

وضعیت کمی و کیفی آموزش های ایمنی و آتش نشانی در کشور ما در شرایط نامطلوب قرار دارد و کاملاً در تعارض با نیازهای حرفه ای است

نتیجه گیری

با توجه به مسائل و نکات مطرح شده در این مقاله، به منظور بهره وری بیشینه از منابع انسانی، تهیه و تدارک زیرساخت های لازم برای دستیابی به شرایط مناسب ضروری است. امکانات نرم افزاری مورد نیاز عبارتند از آموزش ها و تخصص ها، استانداردها و مقررات، ضوابط و آیین نامه ها، که تحقق اینها از ملزومات اساسی برای رشد و توسعه ایمنی و کاهش خسارات و تلفات ناشی از بلایای طبیعی و غیرطبیعی به شمار می آید. مطابق آمار و ارقام همه ساله میلیاردها ریال خسارات مالی به بار می آید و هزاران نفر نیز جان می بازند؛ و همه اینها از ناهنجاری های ایمنی و کاستی های حفاظت شهرها در برابر حوادث انسان ساخت و بلایای طبیعی به اقتصاد ملی تحمیل می شود.

وضعیت کمی و کیفی آموزش های ایمنی و آتش نشانی در کشور ما در شرایط نامطلوب قرار دارد و کاملاً در تعارض با نیازهای حرفه ای است. لذا باید به منظور ایجاد شرایط مناسب و مرتفع ساختن کاستی ها و کمبودها، آموزش های رسمی در مقاطع متوسطه و علمی و کاربردی با گرایش ایمنی و آتش نشانی، به گونه ای مناسب اندیشیده و تدارک دیده شود و به صورت اصولی به اجرا درآید. آموزش های حین خدمت و مقاطع عالی در وزارت علوم تحقیقات و فناوری نیز می بایست ساخته و پرداخته شود. با تأثیرگذاری فاکتور آموزش ها و تخصص ها در انتصاب افراد و شایسته سالاری در مسئولیت ها و مشاغل آتش نشان، بی گمان می توان به اهداف مورد نظر دست یافت.

[پانویس]

۱- تعدادی از دوره های ارائه شده در کالج مورتون عبارتند از:

- 1- Recruits Course
دوره های استخدامی
- 2- Operational Command course
دوره های عملیاتی
- 3- Fire Safety Inspectors Module
دست بندی مربیان آتش نشانی
- 4- Instructor Courses
دوره های مربیان
- 5- Divisional Command Course
دوره های تقسیم بندی
- 6- Brigade Command Course
دوره های فرماندهی گروه
- 7- Watch Command Course
دوره های نظارت
- 8- Fire Prevention Course
دوره آتش نشانی
- 9- Junior Officer Advancement
ارتقاء درجه افسرها
- 10- Breathing Apparatus Instructors
تدریس کاربرد لوازم تنفس
- 11- Fire Behavior Training Instructors
تدریس نحوه رفتار آتش
- 12- Tactical Ventilation Instructors
تدریس تاکتیک های تهویه
- 13- Aviation Incident
سوانح سقوط از ارتفاع
- 14- Tactical Ship Fire Fighting
آتش نشانی تاکتیکی در کشتی
- 15- Hazardous Materials
مواد خطرناک
- 16- Fire Investigation
جستجوی آتش
- 17- Building Fire Performance Evaluation
ارزیابی عملکرد آتش در بنا